

**UN ADEVĂR „UITAT”
(DIN ISTORIA ATLASULUI LINGVISTIC ROMÂN
PE REGIUNI)**

Peste puțin timp se vor împlini 50 de ani de când la Academia Română s-a hotărât începerea lucrărilor pentru un nou atlas lingvistic, situând România în fruntea țărilor care au ajuns la performanța de a dispune de trei atlase lingvistice generale și de opt atlase regionale, în curs de publicare.

Deși nu îmi face plăcere, mă văd silit să restabilesc adevărul în legătură cu paternitatea ideii de a se începe lucrările pentru un *Nou atlas lingvistic român*. O repetăm, deși am mai făcut-o, pentru a le reaminti celor care au fost prezenți când s-a lansat această idee, dar au uitat-o (sau se fac că au uitat-o) și pentru a le-o face cunoscută celor ce nu au putut fi prezenți, pentru că au trecut de atunci 49 de ani.

Pornind de la unele neajunsuri în metoda de redactare a *Atlasului lingvistic român*, II. *Serie nouă*, neajunsuri constatate de mine ca membru în colectivul de redactare al acestei lucrări, aprofundând apoi ideile din teza mea de licență intitulată *Atlasul lingvistic român*, în anul 1953 am trimis la Academie o comunicare, pe care am prezentat-o, în ședință plenară, la sesiunea generală anuală din luna ianuarie 1954. În comunicare am adus o serie de critici metodei de redactare a atlasului și am propus, printre altele, următoarele: „*să se înceapă munca pentru un nou atlas lingvistic, să se elimine din chestionar întrebările care au dovedit că nu au utilitate, să se introducă întrebări noi, care să reflecte transformările revoluționare din țara noastră, să se dea o mai mare atenție, în noul chestionar, morfologiei și sintaxei, [...] să se continue munca de pregătire a cadrelor în vederea elaborării noului atlas și să se înceapă culegerea de material pentru acesta, paralel cu publicarea, pe baze noi, a vechiului material*”¹.

Printre altele, criticam faptul că materialul este publicat pe sfere semantice și nu pe fenomene, exemplificând cu hărțile privitoare la palatalizarea labialelor, care se află împrăștiate prin toate volumele, propunând ca hărțile să fie grupate pe fenomene lingvistice, și numai cele ce nu se încadrează într-un fenomen fonetic,

¹ P. Neiescu, *Contribuția lui Sextil Pușcariu la dezvoltarea dialectologiei românești*, în CL, XIX, 1974, nr. 1, p. 32, nota 40. Cf. și D. Loșonți, *Gli Atlanti linguistici romeni*, extras din „Bollettino dell’Atlante linguistico italiano”, seria III, 1981–1982, fasc. 5–6, p. 55.

morfologic etc. să fie publicate pe sfere semantice. În pauza acestei sesiuni generale a Academiei, Mihail Sadoveanu, președintele în funcție al Secției de Limbă, Literatură și Arte, bun cunoscător al problematicii atlaselor lingvistice, el fiind unul dintre cei trei scriitori anchetați de Sever Pop pentru *Atlasul lingvistic român I*, i-a convocat pe membrii Secției, a pus în discuție propunerea făcută și a supus-o votului acestora. Secția a aprobat toate propunerile noastre și a hotărât începerea lucrărilor la *Noul atlas lingvistic român*.

A urmat o perioadă de tatonare și documentare, urmată, în anul 1958, de conferința dialectologilor din Cluj, București și Iași, ținută la Academie, unde s-a hotărât ca acest nou atlas să se realizeze ca o sumă de atlase regionale. Munca de coordonare și de realizare a acestor atlase a fost încredințată Comisiei pentru atlasul lingvistic român pe regiuni, înființată printr-o hotărâre a Prezidiului Academiei, comisie din care au făcut parte următorii membri: Emil Petrovici (președinte), Alexandru Rosetti (vicepreședinte), Boris Cazacu (secretar), Gavril Istrate, Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, Teofil Teaha (membri). La una dintre primele ședințe ale acestei comisii am propus ca *după publicarea tuturor atlaselor regionale* să se întocmească, de către toți autorii de atlase regionale, un atlas-sinteză, propunere care a fost acceptată. Ea a fost reluată ulterior de alții, ca o idee ce le aparține, în prezent intenționându-se să se publice un atare atlas. Mă simt nevoit să repet ceea ce am spus și cu alte ocazii, și anume că publicarea unui astfel de atlas înaintea publicării în întregime a atlaselor regionale și a materialului cules de Sever Pop și de Emil Petrovici pentru ALR I și ALR II este un lux pe care nu ni-l putem permite. Nu publicarea unor rezumate a unor lucrări nepublicate integral, ci publicarea materialului inedit, cules de autorii amintiți, este prioritară².

Colegul Teofil Teaha, de care mă leagă o prietenie de jumătate de veac și care a fost de față la sesiunea din 1954, uitând sau făcându-se că uită aceste lucruri, a susținut, la simpozionul de dialectologie din 1989, că ideea publicării unui nou atlas îi aparține lui E. Petrovici. Acest fapt m-a determinat, în 1990, să repetăm cele spuse mai sus, de față fiind și alți oameni care au fost prezenți la sesiunea Academiei din anul 1954, oameni care-și aminteau de propunerea mea. Într-o discuție particulară ce a urmat intervenției mele, T. Teaha spunea că nu-și amintește de propunerea mea și că nu este scris nimic despre acest lucru. Este drept că lucrările amintitei sesiuni nu au fost publicate, ele se află însă stenografiate și dactilografiate în întregime, putând fi consultate cu ușurință de cei care pun la îndoială veridicitatea afirmațiilor mele. Totodată, i-am reamintit cele două locuri, menționate mai sus, unde se face referire la propunerea mea.

² P. Neiescu, *Câteva probleme privind studiul graiurilor și al dialectelor românești*, în „Dacoromania”, s.n., I, 1996–1997, nr. 1–2, p. 139, nota 7.

Am mai spus, la simpozionul din 1989, că o idee în sine, rămasă la stadiu de idee, nu are o importanță deosebită, importantă fiind punerea ei în practică, exemplificând cu faptul că Iosif Popovici a avut ideea înființării Muzeului Limbii Române, a fost primul lingvist român care a folosit acest termen, publicând și un plan vast de activitate a acestuia, dar Sextil Pușcariu a înființat Muzeul. Ce a însemnat Muzeul Limbii Române pentru lingvistica românească știm cu toții. Mai e nevoie să ne întrebăm al cui este meritul? Personal nu credem că avem vreun merit deosebit în urma propunerii făcute de a se începe lucrările la un nou atlas. Dacă avem vreunul, el constă în contribuția modestă pe care am adus-o la punerea bazei *Atlasului lingvistic român pe regiuni*, la stabilirea principiilor, a chestionarului, a metodei de lucru, la împărtășirea experienței noastre altor colegi, mai tineri sau mai bătrâni, din Cluj, București și din alte centre³, la realizarea atlasului Maramureșului și al Banatului, la publicarea, cu sprijinul Academiei, a unui *Mic atlas al dialectului aromân*, la redactarea unui mic atlas istroromân, cu patru puncte și cu cca 1 800 de hărți, pe baza materialelor culese în călătoriile făcute în Istria împreună cu E. Petrovici. Ca să fim drepti, ideea unui nou atlas îi aparține tot lui Sextil Pușcariu, lucru pe care l-am scris în 1974 și l-am repetat în 1990, citând cele spuse de el în legătură cu planul de publicare a atlasului, care trebuie să înceapă cu cel al lui S. Pop și să se continue cu cel al lui E. Petrovici. „*Până se va termina și publicarea aceasta, vom alcătui treptat un chestionar nou, care să corespundă preocupărilor lingvistice viitoare și să completeze lacunele celor două chestionare anterioare. Cu acest chestionar va pleca, probabil, alt anchetator, în alte puncte*”⁴. Nu întâmplător numerele cartografice în ALR sunt cuprinse între 1 și 990, fiind atribuite, pe sărute, pentru a lăsa loc introducerii, între acestea, a unor noi numere cartografice, din ancheta viitoare, ceea ce s-a și făcut în NALR (ALRR). Față de acestea, așa cum am făcut-o și cu ocazia comemorării a 25 de ani de la moartea lui Sextil Pușcariu, susțin că ideea unui nou atlas lingvistic român îi aparține acestuia, dar alegerea momentului începerii lucrărilor pentru el ne aparține. E. Petrovici și-a însușit hotărârea Secției Academiei din 1954, susținând, până la un punct, publicarea atlaselor regionale. Cel mai important lucru îl constituie realizarea lui de către tinerii dialectologi de atunci din București, Chișinău, Cluj, Iași și Timișoara. (Am enumerat orașele în ordine alfabetică, pentru a nu se simți cineva în inferioritate.)

³ O bună perioadă de timp, la cererea conducerii Institutului de Lingvistică din București, cu aprobarea conducerii Institutului de Lingvistică din Cluj, m-am deplasat săptămânal la București pentru a-i învăța pe colegii de acolo sistemul de transcriere fonetică al ALR. Nenumărate ore de transcriere, pentru unificarea ei, am făcut apoi cu colegii mai tineri din Cluj și din Oradea, atunci când, precum la *Atlasul lingvistic român, pe regiuni – Crișana*, urma să contribuie și colegi de la Institutul Pedagogic din Oradea.

⁴ S. Pușcariu, *Pe marginea cărților. III*, în DR, VI, 1929–1930, p. 519.

Cu toate acestea, lucrurile continuă să fie trecute sub tăcere sau să fie prezentate denaturat. Astfel, în prefața la *Atlasul lingvistic român pe regiuni Muntenia și Dobrogea*, vol. I, 1996, T. Teaha spune: „Inițiativa realizării unor atlase lingvistice regionale aparține lui E. Petrovici, unul din autorii celei mai importante și mai reprezentative lucrări din istoria dialectologiei românești, *Atlasul lingvistic român*, (ALR), și totodată cel mai îndreptățit dialectolog român în a lansa un asemenea proiect”. Era, într-adevăr, cel mai îndreptățit să o facă, dar nu a făcut-o.

Mă opresc aici, deși mai sunt probleme legate de *Atlasul lingvistic român pe regiuni*, probleme cunoscute de puțini oameni. Poate, dacă va fi necesar, le voi aborda cu altă ocazie.

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*